

С. І. Жилюк

ПРАВО ЦЕРКВИ В ІСТОРИКО- КАНОНІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2015

*Ухвалено кафедрою релігієзнавства і теології
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 7 від 20 січня 2015 року)*

Жилюк С. І.

Ж 72 Право церкви в історико-канонічному дискурсі :
навчальний посібник / С. І. Жилюк. — Острог : Видав-
ництво Національного університету «Острозька ака-
демія», 2015. — 264 с.

У навчальному посібнику висвітлено досвід кодифікації канонічного/церковного права у католицькій, православній і протестантській традиціях; у загальних рисах відображено концептуальні підходи наукового і конфесійного розуміння особливостей дисципліни. Головні теми посібника присвячені невирішеним проблемам вселенського православ'я — автокефальності, канонічності, благодатності, визнання/невизнання помісного статусу церков, де право церкви розкривається в історико-канонічному дискурсі його застосування, інтерпретації або ігнорування.

УДК 348
ББК 86.3

© Жилюк С. І., 2015

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ТЕМА 1. ПРАВО ЦЕРКВИ ЯК ПРЕДМЕТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
Специфіка джерел канонічного/церковного права. — Право церкви в системі державно-церковних відносин. — Поняття «канонічне право» і «церковне право». — Проблема співвідношення корпоративного і публічного церковного права. — Церковне право в системі права. — Методологія вивчення дисципліни.	
ТЕМА 2. СТУДІЇ КАНОНІЧНОГО І ЦЕРКОВНОГО ПРАВА	28
Вивчення права у Візантії. — Номоканон. — Праці православних каноністів. — Дослідження джерел канонічного права. — Російські підручники з церковного права. — Вивчення канонічного права в Римо-католицькій церкві. — Сучасні канонічно-церковні періодичні видання.	
ТЕМА 3. КАНОНІЧНІ ТА НЕКАНОНІЧНІ КНИГИ	41
Формування тексту Біблії. — Визнання канону Святого Письма. — Апокрифи. — Значення апокрифічних євангелій. — Погляди П. Абеляра. — Спроби ревізії новозаповітного канону. — Новотюбінгенська школа.	
ТЕМА 4. ЕПОХА ВСЕЛЕНСЬКИХ СОБОРІВ ЯК КОНТЕКСТ ДОГМАТИЧНО-КАНОНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ	59
Форма скликання вселенських соборів. — Релігійні та національні рухи. — Атмосфера соборних засідань. — Визнання соборних постанов. — Політична боротьба. — Проблема канонічності Сьомого Вселенського собору. — Питання про «розвиток догматів».	
ТЕМА 5. КАНОНІЧНА ТВОРЧІСТЬ В ІСТОРІЇ ВСЕЛЕНСЬКОЇ (ПРАВОСЛАВНОЇ) ЦЕРКВИ	82
Звичаєве право. — Рецепція позитивного законодавства. — Авторитизація апостольських правил. — Кодифікація канонічного права. — Рішення Трульського собору. — Погляди вчених на проблему канонічної творчості.	
ТЕМА 6. КОДИФІКАЦІЯ КАНОНІЧНОГО ПРАВА РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ	99
Склад Кодексу канонічного права. — Причини ревізії канонічних норм. — Кодифікація та зміст Кодексу 1917 р. — Кодифікація 1983 р. — Робота папської комісії. — Книги Кодексу 1983 р. — Теологізація канонічного права.	
ТЕМА 7. КОДЕКС КАНОНІВ СХІДНИХ КАТОЛИЦЬКИХ ЦЕРКОВ	106
Історія кодифікації. — Вплив Другого Ватиканського собору на ККЦ.	

— Засади, вироблені папською комісією 1974 р. — Зміст окремих канонів Кодексу 1990 р. — Особливості партикуляризму. — Значення Кодексу для східних католицьких церков.	
ТЕМА 8. ЦЕРКОВНЕ ПРАВО У ПРОТЕСТАНТИЗМІ	116
Перші протестантські віросповідання та їхні правові документи. — Аугсбурзьке віросповідання та його апологія. — Формування устрою Євангелічної церкви як досвід державно-церковних відносин. — Принципи канонічного права англіканської церкви.	
РОЗДІЛ 9. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА ЕКЛЕЗИОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АВТОКЕФАЛІЇ	131
Автокефальний статус помісних церков як невирішена проблема вселенського православ'я. — Процес ліквідації автокефального статусу давніх церков. — Канони субсидіарного права. — 34-те апостольське правило. — Еклезіологія національно-територіального принципу автокефальності.	
РОЗДІЛ 10. КАНОНІЧНІСТЬ ЦЕРКВИ У ВИЯВІ ІЄРАХІЧНОЇ БЛАГОДАТІ	143
Проблема благодатності/безблагодатності ієрархії. — Незгладимість священства. — Чинність хіротоній. — Перерукопокладання. — Факти порушення канонічних норм. — Спадкоємність церковної влади.	
РОЗДІЛ 11. ВСЕЛЕНСЬКЕ ВИЗНАННЯ ПОМІСНИХ ЦЕРКОВ	156
Геополітичні інтереси Константинопольського і Московського патріархатів. — Утворення помісних церков в XIX — XX ст. — Визнання/невизнання церков як фактор конфліктів інтересів. — Юрисдикційні колізії в історії Української православної церкви. — УПЦ Московського патріархату як виклик Україні.	
РОЗДІЛ 12. КАНОНІЗАЦІЯ СВЯТИХ: ПРАКТИКА КАТОЛИЦЬКОЇ ТА ПРАВОСЛАВНОЇ ТРАДИЦІЇ	182
Прологи. — Народна рецепція. — Канонізація в Римо-католицькій церкві. — Канонізація в Українській православної церкві. — Канонізація в Російській православної церкві. — Політичні мотиви канонізації. — Подвійні стандарти РПЦ у канонізації новомучеників.	
ДОДАТКОВІ ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ	198
Методологія та теологічне обґрунтування канонічного права:	
католицька традиція	198
Ієрархічний устрій Римо-католицької церкви	214
«Канонічність богослужбової мови	227
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ	237
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	251

ПЕРЕДМОВА

Канонічне/церковне право як нормативна дисципліна викладається не тільки в духовних семінаріях і академіях, але й на багатьох гуманітарних факультетах світських вищих навчальних закладів. Проте національного вузівського підручника з цієї дисципліни досі немає. Загалом викладачі послуговуються літературою католицької чи православної традицій, адаптуючи її до завдань відповідних курсів і спецкурсів, які читаються кафедрами теорії держави і права, філософії і релігієзнавства тощо.

Із літератури церковного характеру найчастіше використовуються праці Л. Джерози «Каноническое право в католической церкви» (1996 р.), В. Ципіна «Церковное право: учебное пособие» (1996 р.), П. Ерде «Церковне конституційне право» (1998 р.) та інші, видані українською та російською мовами. Інших праць італійських, німецьких та французьких каноністів, на жаль, дуже мало (або фактично вони відсутні) навіть у найбільших бібліотеках України. Більше того, світська освіта вимагає критичного підходу у виборі тем з-поміж конфесійної літератури чи наявних коментарів різних кодексів канонічного права. Наприклад, у викладанні канонічного права, з одного боку, не можна ігнорувати досвідом католицької церкви в теологічному обґрунтуванні канонічного права, а з іншого — для української студентської аудиторії не може бути сприйнятною концепція вивчення дисципліни, запропонована російським автором В. Ципіним, у праці якого канонічне право ототожнюється із церковним, а останнє віддзеркалює традицію Російської православної церкви. Разом з тим, спроби написання не конфесійної підручної літератури з даної дисципліни деякими сучасними вітчизняними науковцями виявилися невдалими, тому доводиться говорити лише про негативний досвід у цьому напрямку. Поодинокі репрезентовані праці не завжди вмотивовано побудовані на

основі еклектичних конструкцій та/чи силувано укладені з текстів конфесійних і світських видань, де поряд з канонічними питаннями подається почасти не пов'язаний з ними фактичний матеріал з церковної історії або державно-церковних відносин, нерідко висвітлюються запозичені конфесійні інтерпретації в оцінках тих чи інших явищ.

Цілком очевидно, що назріла необхідність у забезпеченні студентів, які вивчають канонічне/церковне право, якісними підручниками. Але розв'язання цієї проблеми вимагає часу і зусиль — результатів методологічних пошуків та апробації широкого кола різнопланової навчально-методичної літератури. У цьому зв'язку автор запропонованого посібника поставив кілька завдань: показати практику та досягнення канонічної творчості у різних культурних і церковних контекстах; розкрити проблемні теми, питання яких ідентифікуються з канонічним правом, але апіорі більше пов'язані з історичними процесами або політичними мотивами; визнаючи аргументи теологів щодо автономності канонічного права як церковної дисципліни (права церкви), все ж таки відійти від суто апологетичного чи конфесійного розуміння канонічного права. Вирішення означених завдань не лежить в площині висвітлення змісту правових норм як внутрішньої структури церковної спільноти (елементів конституції церкви, практичного застосування, сопричастя тощо). Для цього існують відповідні конфесійні кодекси. Головна мета полягає в тому, щоб на основі зіставлення правового досвіду та церковної дійсності, як не завжди сумісних, а почасти й суперечливих тенденцій, дати науково-обгрунтовану відповідь на повсякчасні виклики щодо «неканонічності» церкви, автокефальності, вселенського визнання помісних церков, актуальні передусім для сучасної української церковно-православної ситуації. Досвід викладання дисципліни переконує, що такий підхід дає можливість студентам краще осмислити сутність канонічного права, значною мірою самостійно розібратися у його специфіці. Сподіваємось цьому сприятиме і міждисциплінарний характер праці. Канонічно-церковні питання становлять теоретичну основу церковної історії, тому вивчення окремих подій і явищ з історії східного християнства або українського

православ'я послужить додатковим (зовнішнім) орієнтиром в оцінці права церкви як інструментарію вивчення суспільно-церковного розвитку.

У розробці такої навчальної літератури неможливо уникнути методологічних прорахунків, тому автор посібника звертається до фахівців з проханням висловити критичні зауваження та побажання. Очевидно, що професійне колективне обговорення здобутків і помилок різних редакцій пришвидшить видання універсального й водночас цікавого і популярного підручника з канонічного/церковного права для світських вищих навчальних закладів.

Навчальне видання

Сергій Іванович ЖИЛЮК

ПРАВО ЦЕРКВИ В ІСТОРИКО-КАНОНІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Навчальний посібник

Головний редактор І. Д. Пасічник

Технічний редактор Р. В. Свиначук

Комп'ютерна верстка Н. О. Крушинської

Художнє оформлення обкладинки К. О. Олексійчук

Формат 42х30/4. Ум. друк. арк. 15,34. Наклад 300 пр. Зам. № 11–15
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TextBookC»

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свиначук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr. net.